

СЕКЦІЯ 3. ТЕОРІЯ КАПІТАЛУ В СУЧАСНОМУ ФІЛОСОФСЬКО-ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-518-4-6>

МИСЛЕННЯ ЯК КАПІТАЛ: ФІЛОСОФІЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНА ЕКОЛОГІЯ

Гончаренко К. С.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії*

*Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

Лінкевич П. І.

магістрант кафедри філософії

*Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

1. Політико-ресурсна інфраструктура мислення

У сучасному соціальному просторі мислення дедалі частіше виступає не як автономна діяльність суб'єкта, а як *об'єкт маніпулятивного використання*. В епоху ідеологічних скорочень, стратегічної комунікації та політичного маркетингу воно потрапляє під дію *інфантильних або упереджених схем*, які знижують складність реальності до зручного для управління формату. Ідеї справедливості, свободи чи гідності трансформуються в інструменти утвердження владного порядку, процесу, який блискуче визначив Олуфемі Тайво як «захоплення елітами» (*elite capture*) [4, с. 12].

Мислення, позбавлене критичного виміру, дедалі частіше виступає *ресурсом експлуатації*, а не простором визволення. У контексті сучасних економік знань інтелектуальна діяльність зводиться до *утилітарних і фрагментарних форм*: вузькоспеціалізовані освітні продукти, інформаційна індустрія розваг, псевдодоступна наука. Це сприяє появі *виробничо-користувацької моделі людини*, яка функціонує на рівні споживач-виробник, але позбавлена здатності до рефлексії щодо світу загалом.

Як зазначає Йохан Хультман у «Маніфесті ресурсифікації», жоден об'єкт не є ресурсом сам по собі, ним його робить соціальний процес, який надає йому функціонального значення [2, с. 4]. За цією логікою *і мислення може бути ресурсифіковане*, коли воно стає не вільною дією, а виступає технологією управління.

На цю ж проблему вказує Бенджамін Бреттон у праці *The Revenge of the Real* (2021), де аналізує провали глобального реагування на пандемію COVID-19. За його словами, катастрофа була не стільки наслідком нестачі матеріальних ресурсів, скільки проявом кризи стратегічного мислення, такого дефіциту когнітивних систем, що здатні синтезувати інформацію, проектувати майбутнє й формувати цілісні моделі дії [3, с. 8]. У цьому сенсі мислення постає як архітектура управління реальністю, ігнорування якої призводить до політичної імпотенції та управлінського колапсу. Водночас така деградація мислення не є його остатнім занепадом – воно зберігає свою внутрішню силу, що виходить за межі функціональної експлуатації.

2. Мислення як стихія: амбівалентна сила творення і руйнування

Попри свою ресурсифікацію, мислення не може бути повністю зведене до інструменту. Воно залишається *стихією*, тобто силою, яка здатна не лише розвивати, а й *руйнувати*. Війни, екологічна деградація, культурні імперіалізми – усе це не просто наслідки технологічного поступу, а результати *конкретних когнітивних програм*.

Цей амбівалентний характер мислення вимагає його осмислення не лише як соціального чи індивідуального процесу, але як частини ширших, навіть *елементальних*, структур взаємодії з реальністю. У цьому контексті показовим є підхід Юссі Паріккі, який пропонує розглядати медіа-технології не як зовнішнє до природи, а як *елементальну силу*, що перетинає тіло, землю, простір [5, с. 414]. За цією логікою і мислення можна розглядати як стихійний процес, який визначає якість реальності: її складність, сталість або крихкість.

Та якщо мислення є стихією, здатною творити і руйнувати, то перед тими, хто має до нього доступ, стоїть особлива відповідальність: не дозволити цій силі залишитися марною в епосі, яка потребує свідомого втручання.

В сучасній демократії проголошується право кожного індивіда на творення майбутнього. Однак на практиці це право *дефакто не реалізується*, оскільки громадяни не мають *доступу до системного знання*, необхідного для свідомої участі у складних соціальних процесах. Ця розривність між потенціалом і реальністю демократії вказує на необхідність переосмислення її когнітивної основи.

3. Демократія і мислення: від декорації до реальності

Якщо ми справді вважаємо людину *суб'єктом творення світу*, то ключовим завданням демократії має бути *забезпечення доступу до якісної інформації*, здатної активізувати мислення як потенціал. Необхідно перейти від *моделі пасивної участі (голосування)* до *моделі когнітивної відповідальності*, в якій людина усвідомлює власну причетність до формування політичного, екологічного і культурного ландшафту.

Символічно цю потребу ілюструє євангельська притча про десять дів (Мт. 25:3–5) [1, с. 1000], у якій світильник виступає як образ інструменту мислення, здатного розрізняти, освітлювати та бути орієнтиром в складній ситуації. Проте сам по собі цей інструмент є безсилим без оливи – накопиченого внутрішнього ресурсу: інтелектуальної енергії, рефлексії, здатності зосередитися й бачити суть. У цьому контексті мислення постає не як реакція, а як форма готовності, що загартовується в процесі тривалого визрівання та робить людину здатною діяти у вирішальні моменти не імпульсивно, а відповідально. Саме тому необхідна не лише особиста підготовка, а й інституційна підтримка мислення як практики, і цю роль покликана виконувати філософія.

4. Якість інформації як передумова виживання

У цьому світлі *філософія постає як дисципліна якості мислення*, тобто як форма оптики, що дозволяє не лише бачити, але й розрізняти. Саме філософія має відповідати за *екологію інформації*: відсіювати шкідливе, формувати критичні навички, ставити під сумнів очевидне. Якщо інформація – це ґрунт, то *мислення є корінням*, і його якість залежить від добрив, якими ми його насичуємо.

Тому *питання мислення – це не лише питання капіталу, а й питання вибору напрямку*: інвестувати у підтримку чи руйнування, у маніпуляцію чи відповідальність, у розпад чи усвідомлення. Саме тому філософія не є лише коментарем до дійсності – вона є *інструментом творення реального*, іноді єдиним, що залишився.

Якість інформації – є не лише вишуканим епітетом журналістики, а радше виступає елементарною компонентою імунної реакції розуму: як антитіло відрізняє вірус від клітини, так перевірка джерела відрізняє знання від слуху; організм, що втрачає імунітет приречений на загибель, культура, яку сповнює фальсифікованість, прирікає себе на цивілізаційний сепсис.

Висновки. Отже, мислення в сучасному світі вже не може розглядатися як нейтральна або автономна діяльність – воно постає водночас як ресурс, капітал, стихія і поле політичної боротьби. Саме тому питання про якість мислення перетворюється на питання

стратегічного виживання: від того, як і в що інвестується інтелектуальна енергія, залежить не лише майбутнє демократії, а й сама здатність людства зберігати і розвивати свою реальність. Мислення, яке позбавлене глибини, критичності й зв'язку з реальністю, стає знаряддям маніпуляції, самознищення або стагнації. Навпаки, мислення як здатність до відповідального осмислення, як практика внутрішньої підготовки – це єдина реальна інфраструктура свободи. І саме тому філософія, як простір розрізнення, як інституція очищення змісту, як аналітика меж можливого, сьогодні стає не розкішшю, а необхідністю.

Література

1. Біблія. Переклад УБТ. Київ: Університет Біблійної Теології, 2023. 1241 с.
2. Hultman J. et al. A resourcification manifesto. Research Policy, 2021. Vol. 50, No. 9. P. 104–297.
3. Bratton B. The revenge of the real: Politics for a post-pandemic world. London : Verso, 2021. 224 p.
4. Táíwò O. O. Elite Capture: How the Powerful Took Over Identity Politics. Chicago : Haymarket Books, 2022. 200 p.
5. Parikka J., Peters J.D. The elements and media theory. *Cultural Politics*. 2015. Vol. 11(3). P. 411–421.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-518-4-7>

КАПІТАЛ: ВІД ЕКОНОМІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО СУТНІСНОЇ ОСНОВИ

Діденко Л. В.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Сучасний світ звеличує *капітал* через посилення штучної уваги до нього переважно через акцентування його функційності та/або характеристик.

Головна проблема прихована саме в економічному соціосегменті: поняття «капітал» є результатом багатьох «епохових переходів» – первинно від ресурсів (удоступнених, накопичуваних, кількісно